

Časopis za poslovnu teoriju i praksu
Rad primljen: 13.05.2020.
Rad odobren: 23.06.2020.

UDK 330.831.8:364
DOI 10.7251/POS2024193J
Pregledni rad

Đuran Miroslav, Komercijalna banka a.d. Beograd, miroslav.djuran@gmail.com

Radović Gordana, Poslovni i pravni fakultet, Beograd, doktorant

Gagović Željka, Univerzitet za poslovne studije, Banja Luka, doktorant

Brčkalo Marko, Univerzitet za poslovne studije, Banja Luka, doktorant

AKTUELNI MOMENAT U OBLASTI GLOBALNIH FINANSIJA U SVETLU NEOLIBERALIZMA, ČETVRTE INDUSTRIJSKE REVOLUCIJE I DIGITALNOG VREMENA

Rezime: *Neoliberalna retorika usmerena na odvajanje libertarijanizma, politike identiteta, multikulturalizma, narcisoidnog konzumerizma, lične slobode i socijalne pravde od prakse državne regulatorne politike. Tako je započela nova faza kapitalističkog restrukturiranja - kao reakcija na krizu akumulacije kapitala. U tom slučaju analiziramo istu i odabranu oblast socijalne i finansijske politike. Ponovno tumačenje i kritičko posmatranje stavova socijalne, lične i finansijske sigurnosti u globalnom kontekstu i imenovanja za zemlje u razvoju.*

Ključne reči: *neoliberalizam, 4. industrijska revolucija, ekonomija i finansije, socijalna politika*

JEL klasifikacija: *E16, G20*

UVOD

Neoliberalna politika, skrivena pod maskom monetarizma, postala je prilično uticajna kao nova ekonomska normalnost koja je regulisala državnu politiku, usvojivši ideju da treba ignorisati kejnzijanzizam kako bi ekonomija potražnje mogla da se koristi u svrhu okončanja ekonomske stagnacije. Centralne banke i MMF postepeno su odbacili finansijska ograničenja koja su im bila nametnuta, kao i fiskalna pravila, sa ciljem da se nova politika usmeri ka ograničavanju inflacije bez obzira na posledičnu nezaposlenost. Tako je započela nova era univerzalne deregulacije, posvećena pružanju neograničene tržišne slobode moćnih korporativnih interesa. Poreske olakšice za nove investicije su povećane kako bi kapital bio usmeren na veći procenat dobiti. Institucionalna praksa deindustrijalizacije i preuređenja proizvodnih pogona primenjena je širom sveta uprkos rastu nezaposlenosti, kao direktna posledica. Konkurencija i inovacije postali su sredstvo konsolidacije moći monopolista, sa najvećim mogućim smanjenjem direktnih poreza u istoriji čovečanstva. (Snower 2019; Ristić i drugi 2018).

Socijalna politika je, zapravo, prebačena na vlasnike obveznica i deonica na Vol Stritu, dok je nova politika smanjenja ogromnog budžetskog deficita bila usmerena na uspostavljanje niskih kamatnih stopa. Povratak Vokera u područje monetarizma i zapošljavanja od strane agencija eksperata koji su se suprotstavili regulativnoj državnoj politici bio je ubrzan kako bi kupovina imovine države, od strane privatnih vlasnika, bila olakšana i da proizvodnja omogući sticanje velike subvencionisane dobiti. (Ristić i drugi 2019). Fleksibilnost mera primenjenih na tržištu rada stvorila je mogućnost da se sve koristi koje proizilaze iz povećanog stepena prilagodljivosti u sferi raspodele radne snage prebace na kapital, dok stopa nezaposlenosti raste istovremeno sa

neoliberalnom retorikom o dobrovoljnoj nezaposlenosti koja se navodno pojavila, jer je „relevantni trošak“ rada bio previsok.

Porast koji se vidi u strukturalnoj adaptaciji i porast neoliberalnih reformi prisiljavao je građane da postanu „dodatak“ tržištu (Ristić i drugi 2018). Zalažući se za reformu globalnog menadžmenta sa poboljšanim regulatornim strukturama i strožim nadzorom finansijskih aktivnosti, Stiglitz i Krugman su se bavili pitanjima nejednakosti dohotka i vlasništva nad imovinom, što je izazvalo strukturalnu krizu i degenerativne strukturne reforme. Globalni ekonomski oporavak bez povećanja stope zaposlenosti i sa stagnacijom dohotka može se sažeti kao samo kontinuirani porast konzumerizma, primera američke ekonomije oslanjajući se na ogromne količine zajmova koji podržavaju njegovo rasipanje. Otuda, termin „tranzicijski“, korišćen tokom napredovanja ka savršenom neoliberalnom svetu, prepoznaje se kao pogrešna utopijska retorika neoliberalizma. Ideali neoliberalne ekonomije već pokazuju želju za alternativnim društvenim odnosima.

Svetska ekonomska kriza, zajedno sa uvođenjem neoliberalnog projekta, dokazala je da je centar globalne ekonomije pomeren iz proizvodnog sektora u finansijski sektor, kao da je ekonomska aktivnost izgubila na značaju. To je formalizovalo primitivnu individualnu slobodu izvlačenja profita od siromašnih u obliku tajno osmišljene privatne prednosti, poput konkurencije, kao ključnog agenta razvoja i pokretača monopola. Neoliberalna ograničenja nametnuta demokratskom upravljanju gurnula su javno obrazovanje, zdravstvo i socijalnu zaštitu u ruke države progane i na ostatke onoga što je nekad bio javni sektor. Još uvek je moguć jer siromašne države subvencionišu bogate zemlje, baš kao što siromašni pojedinci subvencionišu one koji su ultra bogati. (Desmet i drugi 2020)

Savremeni svet razvio je jedan paralelni, finansijski sistem u senci koji na raspolaganju ima sume novca veće od obrta realne ekonomije koju kontrolišu svetske elite, koja poseduje mašinu za štampanje neograničenih količina novca, mehanizam za spekulisanje sa virtuelnim derivatima, ogromne kamatne stope na zlato koje se čuva u sistemu federalnih rezervi i njegovom međunarodnom pandanu BIS (Banka međunarodnih nagodbi). Ključna poenta je činjenica da svetska elita veoma ozbiljno koristi finansijski sistem u senci kako bi promovisala sopstvenu ideologiju. To je dobro poznata snaga novca, zasnovana na kamatnim stopama i konzumerizmu, maloletnim tehnologijama i liberalnoj ideologiji finansiranja. Bogati neoliberalni kapitalisti stvorili su novi oligarhijski oblik dominacije nad srednjim klasama, radnicima i siromašnima.

Neoliberalizam predstavlja ekonomski i finansijski model čija je suština stvaranje uslova koji će podstaći mobilnost transakcijskog kapitala i uslova neophodnih za proizvodnju i distribuciju koji omogućavaju dinamičnije uključivanje određenih zemalja u globalni kapitalizam. Transnacionalni kapital koristi svoju moć da preuzme kontrolu nad državnim finansijskim sistemima i na taj način dodatno pogorša položaj radnika, povećavajući socijalnu nejednakost. Transnacionalni kapital koristi svoju moć da ubrza proces dekompozicije socijalne države i sistema socijalne zaštite.

1. RAST I STABILNOST

Da li je ekonomski rast kompatibilan sa stopom smanjenja emisije štetnih gasova i koliko je smanjenje intenziteta ugljen-dioksida po jedinici globalnog BDP-a? Istraživanje Majkla Usana pokazuje da je prepolovljenje globalnih emisija CO₂ moguće ostvariti prihvatanjem značajnog usporavanja rasta BDP-a. To znači da je zeleni rast mit: rast koji bi bio kompatibilan sa ograničenim materijalnim resursima (fosilna goriva, minerali, šume, voda, tlo) i sa strogo ograničavajućim klimatskim rizicima (za okeane i biološku raznolikost). Ali kako zamišljati ekonomiju i društvo bez ekonomskog rasta i da li je potrebno prihvatiti ekonomsku regresiju u ime ekologije i zaštite životne sredine? Zasićenje rasta dovodi do pada rasta, što sa usporenim demografskim rastom i generacijskim starenjem stanovništva dovodi do smanjenja potrošnje i slabljenja potražnje (uz slab pritisak na rast obrtnih sredstava) i akceleratora za život nove

tehnologije i tehnološki napredak „istiskivanje“ radne snage iz proizvodnih procesa sa smanjenim efektom na stopu rasta zaposlenosti. To razbija mit o ekonomskom rastu i kult prekomernog broja zaposlenih. Krhka stopa rasta već pati od porasta prirodne stope zaposlenosti, što savremeni teoretičari ne znaju objasniti. Nedovoljan rast je antiteza održivog rasta. (Ristić i Živković i Marjanović 2019; Ristić i drugi 2018).

U današnjem neoliberalnom kapitalizmu najveća vrednost je finansijski kapital, a ne ljudski kapital koji je savremeni tehnološki napredak svodio na „gluposti“. Danas se zaposleni kao ljudski kapital tretiraju kao suvišni, jer se koriste i amortizuju. Sudbina većine populacije preko pedeset godina ogleđa se u njihovoj zameni za novi model koji ima tridesetak godina bez potrebe za povećanjem plata i odlaskom u penziju. Uništeni smo robotizacijom proizvodnje, koja smanjuje troškove radne snage na jednu četvrtinu i zato je neviđena lakoća uklanjanja sa posla nova kapitalistička kolektivna šteta. (Ristić i drugi 2019).

Međutim, rast nije neophodan za otvaranje novih radnih mesta, jer je uvek moguće proizvesti više s istom količinom posla. U tom slučaju profit od proizvodnje ne zavisi od tržišta rada. A rast proizvodnje, niži od vrednosti proizvodnje, doprinosi smanjenju obima posla i obima poslova, pod uslovom da radno vreme ostane isto. Nadalje, harmonizacija proizvodnje i potrošnje uključuje kvalitet zajedničkih društvenih i ekonomskih dobara u središte ljudske aktivnosti kako bi se izbegao problem nejednakosti. To zauzvrat znači da održiva ekonomija po pravilu polazi od prirode, rada, ljudi i društava koja pribegavaju niskoj tehnologiji bez nedostatka inovacija. Svakako, u ovim konstelacijama postoji novi trend preoblikovanja radnih mesta. I to se razlikuje od visoke tehnologije trenutne ekonomičnosti produktivnosti, jer za istu količinu proizvoda očito treba više ljudskog rada da bi se proizvela ekološki u standardnim radnim i životnim uslovima. I to se postiže bez orijentacije na rast, a kada se dogodi ekonomski rast, nisu svi ciljevi makroekonomske politike „umanjeni“ u planu punog zapošljavanja. Zato je rast kult koji nestaje i zato se moraju istražiti novi načini ljudskog napretka. (Ferrara i Marsilli 2019).

Robustna ekonomija i sinhronizovani rast ostaju neostvarivi san o svetskoj ekonomiji: „*Sada su nejednakosti i polarizacija u odnosu na nerazvijene ekonomije već alarmantni, jer globalni rezultati u razvijenim ekonomijama ukazuju na neravnomerni i krhki rast, visoku zaduženost, demografsku napetost, nisku stopu ulaganja, pad produktivnosti i neophodno redefinisavanje monetarnih i fiskalnih mera za rast proizvodnje i smanjenje turbulencija na finansijskim tržištima, jer: industrijska proizvodnja je i dalje slaba na globalnom nivou, svetska trgovina je u usporavanju, inflacija je i dalje ispod cilja (uprkos stabilnosti osnovne inflacije), cene nafte i dolara nastavljaju da opadaju, prinosi na državne obveznice rastu (usled uvođenja programa kvantitativnog ublažavanja) i zato što je došlo i do pada cene zaduživanja*“ (Ristić i drugi 2018).

Niži rast investicija rezultat je slabljenja domaće tražnje, sporiji rast osnovnog kapitala, loša situacija na tržištu rada i pad ulaganja u ljudski kapital negativno su uticali na pad produktivnosti faktora. To je dovelo do brojnih neravnoteža na makroekonomskom planu: proizvodnja je rasla sporije od prihoda, potražnja je rasla brže od dohotka, investicije su rasle brže od štednje, sporo prilagođavanje cena i zarade dovele su do rasta oštećene proizvodnje iznad potencijalne proizvodnje, što je ukazivalo na potrebu produžavanja stimulatивnih reformi: u šemi snabdevanja (možda je MMF ukazao da se oko dve trećine usporavanja ekonomskog rasta može pripisati cikličnim faktorima, a samo jedna trećina stimulatивnoj potrošnji). U tom kontekstu, još manje rasprave o interakciji između deviznog kursa, spoljne trgovine i privrednih aktivnosti umanjile su konvencionalni model da je depresijacija domaće valute sigurno sredstvo za povećanje izvoza (jer se ispostavilo da stvarna efektivna depresijacija od 10% povećava izvoz za samo 1,5% BDP-a i to uglavnom zbog povećanog učešća globalnih lanaca u svetskoj trgovini, zbog ekonomske fragmentacije, sa proizvodnim segmentima koji su locirani u nekoliko zemalja (u cilju donošenja konačnih proizvoda iz mnogih ekonomija).

U diskusiji o finansijskoj stabilnosti u globalnom kontekstu identifikujemo da su se centralne banke, zbog slepog verovanja u finansijsku stabilnost, po pravilu fokusirale na inflaciju. Sada,

pre vremena, takođe, su čvrsto usmereni na ekonomski oporavak i finansijsku stabilnost, ali ne i na nezaposlenost i rast, jer ekspanzivna monetarna politika (tzv. kvantitativno ublažavanje) više je posvećena finansijskoj stabilnosti, nego makroekonomskoj stabilizaciji. (Ristić i drugi 2018).

A kada je američka ekonomija pala u krizu, FED je spustio kamatne stope na nulu da bi podstakao oporavak. Sada je kroz program kvantitativnog olakšavanja u sistem ubacio čak 4500 milijardi dolara kako bi ublažio inflaciju i ubrzao ekonomski oporavak.

U praksi postoje već četiri dokaza da ekonomije postižu bolje rezultate na određenim tržištima rada i sa manjom nejednakošću. Niske plate neće značiti visoke profite, niti će niske kamate stope značiti visoke cene obveznica. Zbog toga je FED bio veštiji u postizanju stabilnosti cena i mnogo manje uspešan u promociji pune zaposlenosti. Ali sa stagnacijom plata, jačim dolarom i inflacijom ispod ciljanih dva procenta, samo visoka cena kapitala može biti podrška zdravom rastu (iako su banke veoma rezervisane u pogledu finansiranja) i finansijskoj stabilnosti.

Uz skoro najniže poreske stope, visoke poreske odbitke i snažne subvencije, poreska opterećenja stranih kompanija u našoj zemlji su 5-6%, što znači da državni budžet gubi oko 0,5% BDP-a godišnje. U praksi naprednih zemalja se ispostavlja da nivo oporezivanja nije ključni element za donošenje odluka o investiranju, niti je ključni faktor u povećanju konkurentnosti ponude.

Zato se inicirani valutni rat, najpre intenzivirao u uvozno-izvoznoj politici otvorenim protekcionističkim merama i skrivenim mehanizmima stimulisanja, a zatim prešao iz realnog sektora u bankarsku industriju i finansiranje novih ekonomija, najviše putem zajma i finansijskih derivata da uruše finansijsku stabilnost. Deregulacija je doprinela finansiranju ekonomije. Loše regulisan finansijski sektor usko povezan sa nejednakošću, što omogućava manipulaciju „pravilima igre”. Politika finansiranja je tako postala presudni faktor povećanja nestabilnosti ekonomije. Ali nepravedni poreski sistem reformisao je ekonomiju, uzrokujući veću nejednakost nakon poreskog odbitka, veću nestabilnost i degradaciju rasta. (Grief i Murat 2013).

Monetarna politika stoga zanemaruje ekonomski kod globalne ekonomije koji podrazumeva da jeftini novac ide u realni sektor, tj. proizvodnju, a ne hartije od vrednosti, tj. bezvredne papire i derivate. Uz to, zavisnost o merama štednje među državama Evropske unije i periferijom evrozona doprinela je rastućem nepoverenju investitora, a posledično usporavanju ekonomskih aktivnosti i retroaktivno dovelo do „korupcije” rasta kao mita ili kulta.

2. SOCIJALNO OSIGURANJE I SOCIJALNA POLITIKA

Neoliberalistički model (antikolektivni, neokonzervativni) iznova potvrđuje centralna načela vlasničkog socijalno-ekonomskog modela, socijalno-ekonomskih odnosa i socijalne i fiskalne politike koji se zasnivaju na principima *laissez-faire*. Epicentar ovog modela postavlja tržište kao vrhunski prirodni mehanizam za rešavanje socijalnih sukoba i ekonomskih kontradikcija, kao efikasan mehanizam za alokaciju dobara i usluga i kao racionalan regulator odnosa ponude i potražnje. U tom kontekstu, država ima zadatak da obezbedi ekonomske slobode i institucionalne aranžmane za preduzetništvo i ništa više. Država se ne sme mešati u ekonomska kretanja kako ne bi ometala privatnu inicijativu. Protagonisti originalnog modela liberalističkog koncepta civilnog društva predstavljaju neoliberalistički model sa klasičnim idejama o savršenoj tržišnoj igri, maksimiziranju potreba potrošača i maksimiziranju profita proizvođača. Haiek i Fridman, kao tipični predstavnici neokonzervativnog i antikolektivističkog razumevanja stanja blagostanja, najviše su doprineli teorijskom potvrđivanju neoliberalističkog modela. Prema Hajeku, sloboda izbora i sloboda delovanja oduvek su predstavljali osnove ukupnih ljudskih sloboda i odrednica ekonomskih i društvenih odnosa. (Ristić i Živković i Marjanović 2019).

Međutim, Haiek se ne zaustavlja samo na ovoj izjavi, već nastavlja da upozorava na rizik državne intervencije u socijalnu sferu društveno-ekonomskog života. On se protivi ovom

uticaju ne samo u odnosu na socijalnu pravdu i slobodu pojedinaca, već i sa aspekta društvene strukture, ukazujući na rastući paternalizam moderne države, koji mešanjem tržišta i društvenih odnosa narušava ravnotežu sistema i sužava mogućnost izbora. Na taj se način država meša u suštinu ekonomskih i socijalnih odnosa. Uplitanje države u ekonomiju i državne programe socijalne zaštite, prema ovom autoru, glavni su uzroci ekonomske propasti i ekonomske krize. Ovo je Haiekovo mišljenje. Fridman deli njegovo mišljenje prema kojem je apsolutna privatizacija gotovo svih segmenata socijalnih i ekonomskih odnosa i eliminacija uplitanja države u tržišne i društvene odnose suštinski preduslov za povratak početnim načelima civilnog društva. „Mogući izuzeci su samo oni delovi društvenih struktura koji utiču na mogućnost jednakog učešća u slobodnoj konkurenciji i izboru pojedinaca, kao što su obrazovanje ili opšte aktivnosti koje se ne mogu postići na tržišnim principima (na primer, zaštita životne sredine). Država, takođe, ima ulogu jačanja i razvoja informacionih sistema potrebnih za slobodan izbor i odlučivanje, kao i zakonodavstva kojim se smanjuju monopoli, uklanja zloupotreba tržišta i podstiče konkurencija i rivalstvo među konkurentima. Pomoćni model državnih socijalnih usluga može da funkcioniše samo ako prethodni mehanizmi tržišne, porodične ili druge pojedinačne solidarnosti i milosti nisu eliminisali siromaštvo i uskraćenost inferiornih na tržištu”. (Ristić i Živković 2019).

Međutim, selektivne socijalne mere ne smeju ugroziti princip slobode, odlučivanja i izbora i sticanja imovine na osnovu dokazanih tržišnih sposobnosti i rezultata. Jedan nedavni rezime Fridmanovog dela zaslužuje pažnju zbog pokušaja projekcija prelaznog perioda za bivša socijalistička društva. Fridman je očigledno uperio strelice u bivša socijalistička društva koja su degradirala liberalističku opciju. Zbog toga Fridman insistira na tome da se postsocijalistička društva zalažu za građanske, ekonomske, političke i lične slobode svih svojih građana. Ključno za to su ekonomske i političke promene zasnovane na dosledno sprovedenim principima tržišnih pravila. Prelaz na slobodu građana i društva moguć je uz četiri ključna uslova: 1. prenošenje osnovnog društvenog bogatstva u privatno vlasništvo, 2. osnovna i zagarantovana zaštita lične svojine, 3. strogo ograničenje državne uprave, čija je funkcija zaštita zakonitosti i 4. odnosi na slobodnom tržištu, nadzor nad izvršavanjem privatnih ugovora i nikako uplitanje u privredu i društvene aktivnosti, posebno u monetarnim poslovima i kurs stranih valuta i relativno stabilan monetarni sistem.

Raspodela i distribucija potreba, dobara i usluga, uključujući socijalne, najbolje se ostvaruju na tržištu. Koristi se kao mehanizam ugrađen u raspodelu dobara i usluga, realizovan kroz mehanizam takozvanih društvenih aktivnosti. Izuzetak su one aktivnosti koje zavise od slobode pojedinaca i njihove početne jednakosti u tržišnoj konkurenciji. Fridman se snažno protivi pružanju pomoći tranzicijskim ekonomijama, jer bi se tako sačuvala uloga države u procesu uobičajene preraspodele resursa.

Ako postoji monopol vlasnika robe ili usluga, tada ne postoji efikasno tržište. Neke su robe društvenog karaktera da se ne mogu distribuirati putem tržišta. Ovo je problem u odnosu na one robe ili usluge koji su više opšteg tipa i počivaju na ideji solidarnosti i opšteg interesa. Pitanje slobode izbora na tržišnim principima posebno se postavlja onima koji nemaju dovoljno prihoda, posebno u vezi sa socijalnim uslugama. To se, takođe, može reći i o tendenciji najniže cene usluga za marginalnu ponudu, jer to može uticati na kvalitet i obim usluga. U vezi s tim, postavlja se pitanje dominacije korisnika socijalne zaštite, pogotovo jer oni deluju pojedinačno u tržišnim uslovima i inače ne mogu izraziti ili nametnuti svoj zajednički interes.

Marginalizovane i siromašne klase nemaju ni ekonomsku ni političku moć. Situacija je slična u pogledu kvaliteta usluga i dostupne robe prema tržišnim kriterijumima, zbog insistiranja na nepostojanju propisa (osim mehanizama ponude i potražnje) i standarda robe i usluga. Drugim rečima, uvođenje tržišnih zakona ne znači i automatsko praćenje efikasnosti u društvenim aktivnostima. O potonjem se najbolje može proceniti na osnovu pokazatelja efikasnosti sistema privatnog zdravstvenog osiguranja u Sjedinjenim Američkim Državama.

Za razliku od neoliberalnog modela, socijaldemokratski model privlači pažnju u gotovo svim evropskim zemljama tržišne ekonomije, što u principu rešava rastuće socijalne suprotnosti i

rastuće socijalne tenzije. Odnos socijalne politike, socijalnih institucija i promena promatra se dinamički u okviru socijaldemokratskog modela. Socijalna politika socijalne države jedno je od sredstava za podsticanje i usmeravanje društvenih promena, pre svega posmatranih kao kvalitativne činjenice. Stanje ravnoteže u određenoj fazi, pod uticajem kvalitativnih promena, pretvara se u stanje neravnoteže koje zahteva nova sredstva, rešenja i prilagođavanje socijalnih institucija novim potrebama.

Država se pojavljuje kao značajna integrativna institucija društva (Duvnjak 2018) i istovremeno promovise promene, naročito u socijalnoj sferi. Za razliku od drugih modela, socijaldemokratski model socijalnu državu i njen razvoj vidi kao način za prelazak civilnog u socijalističko društvo na miran parlamentarni način.

U realizaciji ovog globalnog cilja, najvažnije promene se dešavaju kroz fiskalnu politiku, industrijski razvoj i socijalnu politiku. Socijalna politika, koja se u osnovi zasniva na principima jednakosti, socijalne pravde, zagarantovane socijalne sigurnosti i integracije građana, posmatra se kao put društvenih promena i uspostavljanja ravnopravnog i demokratskog pluralističkog društva u kome postoji ravnoteža između ekonomske, tj. politička i socijalna prava i slobode. Socijalizacija državnog bogatstva redistributivnom funkcijom socijalne države predstavlja način prevazilaženja kontradikcije proizvodnje koja nije socijalizovana, ali je dominantno privatna.

Socijalna zaštita deo je socijalne politike i način za smanjenje razlika, posebno u odnosu na marginalizovane i ugrožene ljude. Razvoj institucija u socijalnoj sferi, smanjenje razlike u primanjima kroz progresivni poreski sistem i drugi mehanizmi državne intervencije u raspodeli dobiti važni su načini društvenih promena, razvoja i širenja u socijalističko društvo.

Država blagostanja, u neku ruku, predstavlja sredinu između kapitalizma i socijalizma. To ide korak dalje, što predstavlja postkapitalističko ili postindustrijsko društvo. Ove poslednje stavove ne treba mešati sa idejama o smrti ideologija i konvergenciji. Socijalna politika je, dakle, kao sredstvo socijalne reforme i promene jedno od moćnih sredstava postepenog širenja kapitalizma i temeljne suprotnosti između kolektivnog stvaranja i individualne distribucije.

Socijaldemokratski model upravljanja dobrobiti je u osnovi električni model koji je pogodan za empirijsku analizu. Dakle, to je pragmatičniji model kroz koji se vrši uticaj ideoloških mogućnosti konkretnog društva. U velikoj meri insistira na institucionalnim promenama i razvoju teorijskih osnova globalnog modela. Švedski tip socijalizma najviše je inspirisao dalji razvoj socijaldemokratskog modela socijalne zaštite, koji danas ima posebnu korist za društva u tranziciji i postsocijalističke ekonomije. Prelaz iz kapitalizma u socijalizam, prema ovoj opciji, ima nekoliko stepeni. Prva faza, izjednačena sa političkom demokratijom, ostvaruje se ostvarivanjem građanskih prava, slobodom stvaranja udruženja, posebno sindikata i političkih organizacija na principima interesa.

Jačanjem uloge radničkih partija i sindikata, širokim obrazovanjem masa u političkom odlučivanju i, naročito, socijalizaciji raspodele resursa i profita, mehanizmi socijalne države uvode se u sledeću fazu, a to je socijaldemokratija i socijalna država. Ova faza je posledica istorijskog kompromisa između radničke klase i kapitala. Ekonomska demokratija, kao sledeća faza, za koju se sve manje tvrdi da predstavlja prelaz u socijalizam, povezana je sa uvođenjem sredstava za plaćanje zaposlenih putem međusobnih ugovora, što predstavlja osnovu takozvanog modela države saglasne socijalne države, kao mogućnost opstanka osnovnog modela socijalne države koji se suočio sa ozbiljnom i fundamentalnom kritikom, kako sa levičarske, tako i od desničarske ideološke pozicije. (Ristić i Živković i Marjanović 2019).

Zbog rastućih stvarnih ekonomskih teškoća u nekim zemljama OECD-a došlo je do povećanja uticaja neophodnog smanjenja poreskih opterećenja na velika primanja i velikog kapitala te imperativnih smanjenja socijalne potrošnje, kako bi se izbegli rastući budžetski deficiti i smanjili rastuća nezaposlenost. Bilo je potrebno smanjiti troškove države i njenih institucija koje pokušavaju da namame svoje glasače atraktivnim socijalnim programima.

3. ZDRAVSTVENO OSIGURANJE

Medicinska doktrina zagovara širi pristup definisanju zdravstvenog sistema i zdravstvene zaštite. U tom smislu, zdravstvena zaštita bi se mogla definisati kao skup institucija i aktivnosti koje rade na očuvanju i unapređenju zdravlja. No, ovaj pristup zdravstvenom sistemu je nešto uži od sistema zdravstvene zaštite koji, pored aktivnosti zdravstvenih ustanova, uključuje i sve druge mere usmerene na očuvanje i poboljšanje zdravlja, odnosno zdravstveni sistem uključuje i ostale sektore koji aktivno doprinose unapređenju zdravlja. U najširem smislu te reči, zdravstveni sistem podrazumeva i zdravstveno osiguranje, koje uključuje socijalnu sigurnost građana. U užem smislu, zdravstveni sistem se primenjuje na mere koje su usmerene na suzbijanje i sprečavanje bolesti, lečenje i rehabilitaciju. Elementi zdravstvenog sistema su zdravstvene ustanove, zdravstveno osoblje, zdravstvena tehnologija i zdravstvene procedure. Zdravstveni sistem je podeljen na delatnosti sistema primarne zdravstvene zaštite i zdravstvene zaštite i specijalističko-konsultantske aktivnosti, čiji je zadatak ispitivanje pacijenata u specijalističkim klinikama, uključujući značajan deo laboratorijskih dijagnostičkih aktivnosti i deo terapijskih i rehabilitacionih aktivnosti, aktivnost stacionarne zaštite zdravstvenih usluga (sveobuhvatna zdravstvena zaštita) koja pretpostavlja integralno lečenje, tj. funkcionalno povezivanje svih ovih aktivnosti.

U tom kontekstu, primarni lekar je centralna figura zdravstvene zaštite koja „uravnotežuje“ preventivne, lekovite i socijalne aktivnosti. U svojoj funkciji, primarni lekari nadgledaju proces dijagnostike i lečenja pacijenata, sprovode postbolničku negu i kućno lečenje i uključuju se u proces konsultacija-specijalističke i stacionarne zdravstvene zaštite. A budući da su opremljeni odgovarajućom laboratorijskom dijagnostičkom službom, doprinose smanjenju pritiska potreba za skupim zdravstvenim uslugama visoko specijalizovanih klinika i bolnica. U našem zdravstvenom sistemu, timovi primarnih lekara smešteni su u zdravstvenim centrima preduzeća i lokalnih zajednica, u ambulantama, uključujući složenu službu primarne zdravstvene zaštite, higijensko-epidemiološku aktivnost i laboratorijsku dijagnostičku službu.

Dogovorena poliklinička aktivnost vrši se u bolničkim poliklinama i nezavisnim dijagnostičkim centrima te u okviru posebnih domova zdravlja. Stacionarnu zdravstvenu zaštitu obavljaju opšte, specijalne i kliničke bolnice, kao i razne druge stacionarne zdravstvene i socijalne ustanove. Osnovni zadatak ovog definisanog sistema zdravstvene zaštite i zdravstvene zaštite je očuvanje i poboljšanje zdravlja kao opšte dobro. Realizacija ovog cilja odražava proces postizanja konačnog zadatka - kao prelaznog cilja - svakog društva, koji se ogleda u podizanju nivoa blagostanja ljudi, koji sintetiše povećanje kvaliteta života, podizanje kreativnih mogućnosti i obezbeđivanje socijalne sigurnosti. (Garnitz i drugi 2019).

Stoga su ciljevi zdravstvenog sistema (1) očuvanje i poboljšanje zdravlja (povećanje kvaliteta života, povećanje kreativnih kapaciteta i povećanje socijalne sigurnosti), (2) povećanje produktivnosti rada, (3) jačanje odbrambene sposobnosti zemlje i (4) povećanje doprinosa ekonomskom i socijalnom razvoju društva, dok su oblici zdravstvene zaštite (1) primarna zdravstvena zaštita (preventivna i lekovita), (2) polikliničko-konsultantska zdravstvena zaštita i (3) stacionarna zdravstvena zaštita. Dakle, oblici funkcionalne organizacije zdravstvene zaštite su (1) u primarnoj zdravstvenoj zaštiti - zdravstvena stanica, dom zdravlja, medicinski centar, (2) kliničko-konsultantska i stacionarna zaštita - klinike, opšte i specijalne bolnice, specijalne ustanove, medicinski centri, (3) druge ustanove - zdravstvene ustanove, domovi hitne medicinske pomoći i apoteke.

Ekonomija zdravstvenog sistema se po pravilu bavi utvrđivanjem nivoa i strukture zdravstvenih potreba, pronalaženjem najefikasnijih metoda za zadovoljenje zdravstvenih potreba, procenom zdravstvenog stanja nacije, utvrđivanjem inputa i outputa u zdravstvenoj zaštiti i merenjem koristi ili gubici u slučaju nezadovoljstva ili neispunjavanja zdravstvenih potreba.

U tom su kontekstu važne osnovne ekonomske karakteristike zdravstvenih usluga, koje su brojne i različite u odnosu na ekonomska dobra i usluge. Prof. Jurković navodi sledeće karakteristične ekonomske karakteristike zdravstvenog sistema i zdravstvenih usluga: (1)

nepravilnost i nepredvidivost izbijanja bolesti, (2) postojanje takozvanih „spoljnih“ efekata, (3) nemogućnost pojedinca da proceni svoje zdravlje, (4) dvostruka priroda izdataka za zdravstvenu zaštitu, istovremeno posmatrana i kao potrošnja i kao investicija, (5) niska supstitucija inputa i relativno visoka angažovanost rada i resursa po jedinici proizvodnje, (6) međuzavisnost osnovnih aktivnosti sa procesom obrazovanja novog osoblja (tzv. proizvodnja srodnih proizvoda) i (7) nekonkurentna priroda zdravstvene zaštite. Posledice konceptualnih reformi ili intervencija u oblasti socijalne medicine i zdravstvene zaštite doprinele su stvaranju novih pojmova i koncepata, kao što su: „kvalitet života, zdravstveni razvoj, životni stil, modifikacija ponašanja, holističko zdravlje, promocija zdravlja, samobriga, uzajamna pomoć, s ciljem zamene klasičnih izraza kao što su prevencija, zdravstvena zaštita, zdravstvena edukacija, zdravstvene informacije. (Ristić i Živković i Marjanović 2018).

ZAKLJUČAK

Socijalne usluge, kao sredstvo socijalnog osiguranja, mogu se angažovati samo ako navedeni mehanizmi nisu uspešni ili ne ciljaju neke pojedince. Funkcionisanje socijalnih usluga zasniva se na principu selektivnosti i smatra se potrebnim samo u slučajevima apsolutne nemoći pojedinaca u cilju ublažavanja njihovih najtežih problema. Međutim, socijalne službe ne preuzimaju odgovornost za pojedinca. Stoga bi svojim angažmanom trebalo da pomognu pojedincu ili porodici da prihvati i ponaša se u skladu sa opštim društvenim principima i pravilima. Međutim, za razliku od principa supsidijarnosti, principi selektivnosti i milosrđa proizilaze iz diskrecionog prava socijalnih usluga, odnosno iz ideje samoizbora. Socijalni programi ne mogu potkopati prirodne nejednakosti među ljudima, a individualna odgovornost za vlastiti društveni položaj ne može biti zamenjena kolektivnom odgovornošću. Suprotno tome, mi identifikujemo da je socijalna država zasnovana na socijalnom osiguranju u koliziji sa, zapravo, neoliberalnom, globalnom politikom i savremenim tretmanom rasta i stabilnosti.

LITERATURA

1. Desmet, Klaus and Greif, Avner and Parente, Stephen. 2020. "Spatial competition, innovation and institutions: the Industrial Revolution and the Great Divergence". *Journal of Economic Growth*. 25(1):1-35. DOI: 10.1007/s10887-019-09173-3.
2. Duvnjak, Valentina. 2018. "Coping with Business Crisis in the EU Periphery: A Case of Bosnia and Herzegovina". *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*. 20(2):196-210.
3. Ferrara, Laurent and Marsilli Clement. 2019. "Nowcasting global economic growth: A factor-augmented mixed-frequency approach". *The World Economy, Wiley Blackwell*. 42(3):846-875. DOI: 10.1111/twec.12708
4. Greif, Avner and Iyigun, Murat. 2013. "Social organizations, violence, and modern growth". *American Economic Review*. 103(3):534-538). Accessed March, 20.2020. https://www.researchgate.net/publication/255482143_Social_Health_Insurance_Systems_in_Western_Europe.
5. Johanna, Garnitz and Lehmann, Robert and Wohlrabe, Klaus. 2019. "Forecasting GDP all over the world using leading indicators based on comprehensive survey data." *Applied Economics*. 51(54): 5802-5816. Accessed March, 20.2020. <https://doi.org/10.1080/00036846.2019.1624915>
6. Ristić, Kristijan and Živković, Aleksandar and Marjanović, Nataša. 2018. *Kontroverze ekonomskog rasta i finansijske stabilnosti*. Paper presented at the 49th International Scientific Conference Quantitative and qualitative analysis in economics, Faculty of Economics, University of Niš, Republic of Serbia, 18, October, 127-135.
7. Ristić, Kristijan and Živković, Aleksandar and Marjanović, Nataša. 2018. Paper presented at the 49th International Scientific Conference Quantitative and qualitative

analysis in economics, Faculty of Economics, University of Niš, Republic of Serbia, 18, October, 127-135.

8. Ristić, Kristijan i Lukinović, Mario i Kovačević, Živorad. 2019. "Ekologija, ekonomija i oporezivanje u svetlu nove industrijske revolucije i digitalnog doba." *Ecologica*. 94:289-294.
9. Snower, Denis. 2019. "Toward global paradigm change: beyond the crisis of the liberal world." *Economics: The Open-Access, Open-Assessment E-Journal*. 13 (2019-25): 1–19. Accessed March, 20.2020. <http://dx.doi.org/10.5018/economics-ejournal.ja.2019-25>